

Adolf POLEGUBIĆ – Boris VULIĆ
(ur.)

Zapad, vjera i razum

- Zbornik radova godišnjega pastoralnog skupa, Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt am Main, 2015., 173 str.

Zbornik *Zapad, vjera i razum* donosi predavanja s godišnjega pastoralnog skupa hrvatskih svećenika, đakona, pastoralnih suradnica i suradnika koji djeluju u Zapadnoj Europi, a koji je održan od 22. do 25. rujna 2014. g. u Vierzehneiligenu u Njemačkoj. Radna tema skupa glasila je: »Zapadna civilizacija u raskoraku između vjere i razuma«. Zbornik sadrži svih šest predavanja koja su na skupu održali prof. dr. sc. Ivan Bodrožić s KBF-a Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. Mladen Parlov s KBF-a Sveučilišta u Splitu, te dr. sc. Boris Vulić s KBF-a u Đakovu, Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Zbornik su uredili dr. sc. Adolf Polegubić i dr. sc. Boris Vulić, a Predgovor je napisao svećenik Ivica Komadina, delegat za hrvatsku pastvu u Njemačkoj.

Papa Ivan Pavao II., na početku svoje enciklike *Fides et ratio*, posvećene odnosu vjere i razuma, donosi sljedeće misli: »Vjera i razum izgledaju poput dvaju krila kojima se ljudski duh uzdiže k promatranju istine. Sam Bog je pak onaj koji je usadio u srca ljudi nastojanje da spoznaju istinu i da najposlije ipak spoznaju i njega, kako bi spoznajući i ljubeći njega prispjeli isto tako k punoj istini o samima sebi.« (FR 1)

Metafora o vjeri i razumu kao krilima koja jedino u usklađenom i harmoničnom djelovanju mogu dovesti do željenoga cilja, ukazuje na trajnu i neprolaznu važnost suodnosa između vjere i razuma, na komplementarnost i potrebitu harmoničnost ovih dvaju ljudskih (božanskih) sposobnosti, koje dovode do spoznaje istine za kojom čovjek teži u dubini svoga bića.

Kršćanstvo je od svojih početaka bilo svjesno da su za otkrivanje i izražavanje istine važni i vjera i razum, u svojoj legitimnoj različitosti i nužnoj komplementarnosti. Susret kršćanstva i evanđelja s jedne, te grčke misli i helenističke kulture, s druge strane, obilježiti će tako početak suodnosa vjere i razuma, ali i ostati trajni svjedok ljepote i sklada u suodnosu između ovih dvaju stvarnosti. U svojoj dugoj povijesti dijaloga vjere i razuma prolazio je razne faze i etape, bitno označen duhovnim stajnjima čovječanstva te uvjetovan složenom ljudskom stvarnošću. Suvremeno doba, nažalost, obilježava radikalani rascjep između vjere i razuma, ali i između vjere i iskustva, te vjere i kulture. Još je papa Pavao VI., *davne* 1975. g. ustvrdio kako je rascjep između evanđelja i kulture drama našega vremena (usp. EN 20). Suvremeno doba, mogli bismo reći, obilježava s jedne strane, ravnodušnost prema kršćanskoj vjeri, čak i ozbiljan gubitak sposobnosti suvremenog čovjeka za onostrano, za božansko. S druge strane, možemo govoriti o nepovjerenju u razum i u njegove mogućnosti, osobito kad je u pitanju cjelina,

totalitet, istina kao takva. Na djelu je fragmentarna i relativistički shvaćena spoznaja, unutar individualističke i narcističke suvremene zapadne kulture. Upravo u ovakvom suvremenom kontekstu vrijedna su i korisna promišljanja koja donose autori u ovom Zborniku i u kojima ukazuju na nove mogućnosti plodnoga susretanja vjere i razuma.

Ivan Bodrožić u svom prvom članku pod naslovom *Odnos vjere i razuma u kasnoantičkom svijetu* (str. 11.-40.) analizira odnose između razuma i vjere, polazeći od novozavjetnih spisa, pa do svetog Augustina, ukazujući na bitnu upućenost i sintezu između vjere i razuma. Autor najprije propituje novost kršćanske prisutnosti u ondašnjem svijetu prema dokumentaciji novozavjetnih spisa. Nakon toga, propituje ambijent 2. stoljeća u kojem djeluju kršćanski apologeti, koji su bili svjedoci približavanja razuma i vjere te su omogućili zdravu sintezu i poveznicu između ovih dvaju dimenzija. U tom je na poseban način dragocjeno iskustvo sv. Justina, ali i Klementa Aleksandrijskoga, koji su svojim spisima pridonijeli otvaranju kršćanske vjere razumu i filozofiji. Kao treću uporišnu točku autor ističe primjer i iskustvo sv. Augustina, koji je prošao razdoblja od racionalizma i skepticizma do zrele vjere, te je tako vjerodostojno ukazao na važnost vjere i razuma, kao i na njihove bitne upućenosti i zajedništvo.

U svom drugom radu, naslovljenom *Teologija o vjeri i razumu Ivana Pavla II. prema enciklici Fides et ratio* (str. 91.-

124.), Bodrožić izlaže teologiju pape Ivana Pavla II. o vjeri i razumu, analizom enciklike *Fides et ratio*. Autor najprije opisuje, prema Papinoj viziji, probleme suvremenoga svijeta s kojima se današnje kršćanstvo susreće na ovom polju. Pritom, s jedne strane, opisuje sustave koji tako utječu na čovjeka da mu slabe razum (agnosticizam, relativizam, skepticizam, bezrazlikovni pluralizam, fideizam i radikalni tradicionalizam), a s druge strane one koji odbacuju vjeru (racionalizam, idealizam, ateistički humanizam i pozitivizam). Na tragu Pape, autor ukazuje na opasnost razdvajanja vjere i razuma, odnosno na pogubnost razuma koji ne dolazi do vjere, ali i na tragediju vjere koja se odvaja od razuma te postaje samodostatna. U drugom dijelu članka autor propituje i rekonstruira svojevrstan odgovor koji bi Ivan Pavao II. dao na sve spomenute izazove. Takav odgovor sastojao bi se u kršćanskom realizmu i personalizmu, sa središtem u osobi Isusa Krista. Autor pokazuje da je prema Ivanu Pavlu II. istinsko rješenje put susreta između razuma i vjere, filozofije i teologije, čemu je spona objavljeni nauk i osoba Isusa Krista koji premošćuje rascjep i jaz koji se stvorio u suvremenom svijetu.

Mladen Parlov, u članku *Odnos vjere i razuma kroz srednji vijek i renesansu* (str. 41.-70.), promišlja o odnosu vjere i razuma u kasnom srednjem vijeku i renesansi. Autor najprije analizira misao sv. Anzelma, te zaključuje kako Anzelmo nastoji darovanoj vjeri ponuditi razumske razloge zbog kojih treba vje-

rovati (*fides quaerens intellectum*). Anzelmo smatra da u čovjeku već postoji trag onoga što traži: na kraju spoznaje otkriva se ono od čega se krenulo, što se pretpostavljalo, a sada je kao otkriveno ujedno produbljeno i pojašnjeno. Zatim autor prelazi na raspravu o vjeri i razumu između Bernarda i Abelarda, u kojoj Bernard stavlja naglasak na prvenstvo vjere, a Abelard pak inzistira na snazi razuma i razumijevanja. Na pitanje odnosa vjere i razuma cjelovit će odgovor ponuditi Toma Akvinski. Autor ističe kako je Akvinac ponudio izvanrednu sintezu i suglasje vjere i razuma, ponajprije priznavanjem autonomije razuma, odnosno razlikovanjem dvaju načina stjecanja spoznaja, jednog znanstvenoga (put razuma), a drugog preko autoriteta (put vjere koja vjeruje objavi). Među njima ne može biti sukoba jer oba puta – vjera i razum – potječu od istoga Izvora te vode k istomu Izvoru. Autor se na koncu članka osvrće na kasni srednji vijek i renesansu, u kojima dolazi do postupnoga odvajanja vjere i razuma, no istodobno ukazuje na postojanje kršćanskih humanista, poput Marka Marulića, koji su naglašavali suglasje vjere i razuma. Autor na temelju rezultata istraživanja zaključuje kako je srednjovjekovni odnos između vjere i razuma bitno označen postulatom *fides quaerens intellectum*, odnosno teologijom koja je bila svjesna važnosti razuma i razumskih razloga za kršćansku vjeru. Riječ je, i u ovom periodu, o važnom suglasju, ali i nužnom razlikovanju između vjere i razuma.

U drugom radu, *Razumska krjepost vjere – temelj kršćanskoga života* (str. 125.-142.), polazeći od datosti Objave, Parlov prikazuje ulogu teologalnih krjeposti u kršćanskom životu. Teologalne (bogoslovne) krjeposti ulivene su, darovane, a cilj im je kršćanina povezati i sjediniti s Bogom koji ih dariva. Potom autor progovara o krjeposti vjere u svjetlu Objave i nauka crkvenoga učiteljstva, te poziva na promišljanje vjere u njezinoj teologalnoj posebnosti, ističući dimenziju božanske darovanosti koja je bitno određuje. Iako bitno razumska i u suglasju s razumom, te kao takva *razumski* pristanak uz objavljene istine, vjera je prije svega čin povjerenja i predanja Bogu koji se objavio i očitovao u Isusu Kristu.

Boris Vulić u svom prvom radu, *Novovjekovlje: veliko razdruživanje vjere i razuma* (str. 71.-90.), elaborira misao filozofa Charlesa Taylora o sekularizaciji i o neotklonjivosti vjere u sekularnom dobu. Oslanjajući se na Taylorovo kapitalno djelo *A Secular Age*, autor definira sekularizaciju te upozorava na procese koji su sekularizaciju pripravili: srednjovjekovna reforma vjere, raščarenje svijeta, deizam, antropološki obrat i isključivi humanizam. Ti su procesi doveli ljudsko sebstvo u stanje nepropusnosti spram izvanjskoga. Ipak, to nepropusno sebstvo, pod unakrsnim pritiskom vjere i nevjere, i dalje pokazuje svoju propetost prema transcendentnom. Stoga autor izdvaja ključne principe Taylorove pozitivne hermeneutike sekularizacije i razloge nade u

neotklonjivost vjere. Sekularizacija nije i ne može biti kraj religije. U horizontu Božje pedagogije, sekularizacija se pokazuje kao nova prilika za religioznu vjeru. Unatoč novovjekovnomu, sekularnomu razdruživanju vjere i razuma, te stanju nepropusnosti suvremenoga čovjeka prema izvanjskom, autor ukazuje na konstitutivnu otvorenost ljudskoga sebstva prema božanskom, a onda i na neotklonjivost vjere u suvremenom, sekulariziranom dobu.

U drugom radu, *Nužnost kršćanske vjere u oblikovanju »europskoga razuma«* (str. 143.-161.), Vulić promišlja o povezanosti kršćanske vjere i Europe. Autor analizira promišljanja talijanskoga filozofa i političara Marcella Pere o položaju kršćanstva u suvremenom liberalizmu i ujedinjenoj Europi, te u sučeljavanju s relativizmom i njegovom praksom multikulturalnosti. Pritom postaje razvidno da ideje današnjeg liberalizma i ujedinjene Europe nisu vjerne svojim izvornim premisama, što dovodi do zaborava kršćanskog i stvarne neujedinjenosti Europe. Europa se ne može ujediniti bez svoje duše, odnosno bez svoga identiteta koji je konceptualno i povijesno oblikovan kršćanstvom. U tom smislu uočava se bliskost misli agnostika Pere i Benedikta XVI. Kršćanska vjera predstavlja esencijalni moment identiteta Europe, te bez nje postaje nezamisliva, i budućnost, i ujedinjenost Europe.

Već iz naslova, a onda i iz sadržaja prikazanih radova uočljivo je kako autori promišljaju u dvostrukom smjeru. S

jedne strane, autori donose povijesno-teološki prikaz odnosa između vjere i razuma, sve od antike pa do novog vijeka, ukazujući pritom na sretna, ali i ona manje sretna ostvarenja tog odnosa. S druge strane, Zbornik nas uvodi u promišljanja o nekim suvremenim aspektima odnosa vjere i razuma, otvarajući nove obzore i putove kojima valja ići kako bi se obnovilo narušeno suglasje. Pri tom je dragocjeno ukazivanje na izvornu komplementarnost između filozofije i teologije, između vjere i razuma, o čemu svjedoči i podudarnost promišljanja jednog filozofa agnostika (Marcello Pera), te misli i naučavanja dvojice teologa, štoviše rimskih biskupa (Ivan Pavao II. i Benedikt XVI.). Smatramo, stoga, da su istraživanja objavljena u ovom Zborniku vrijedan doprinos *vječnoj* i neiscrpoj temi odnosa vjere i razuma. Riječ je o odnosu koji će i u budućnosti *Zapadne*, ali i cjelokupne ljudske civilizacije imati važno značenje.

Autori se služe stručnim, ali razumljivim jezikom, te sustavno i domišljeno obrađuju problematiku odnosa vjere i razuma. Primjetno je da autori poznaju, te spretno koriste raznoliku stručnu literaturu, koju metodološki dosljedno navode u bilješkama na dnu stranice. Zbornik *Zapad, vjera i razum*, na traagu svega rečenog, predstavlja vrijedan doprinos suvremenim promišljanjima o odnosu vjere i razuma: ukazuje na opasnost i pogubnost razdvajanja, ali i nudi obrise mogućih, sretnih rješenja

na putu (ponovnoga) susretanja između razuma i vjere, filozofije i teologije.

Davor Vuković

Anto POPOVIĆ

Uvod u knjige Staroga zavjeta 2.

Povijesne knjige

– KS, Zagreb, 2015., 435 str.

Prije tri godine Anto Popović objavio je svoju prvu knjigu u nizu »Uvod u knjige Staroga zavjeta«, a isti treba biti kompletiran u četiri sveska. Naslov je prve knjige »Torah – Pentateuh – Petoknjižje«, a sada već imamo drugi svezak planiranoga niza i naslov mu je »Povijesne knjige«. Na ukupno 435 stranica teksta, uključujući »Predgovor« (str. 5.-9.), literaturu (str. 401.-412.), koja broji 103 autora sa 177 naslova, kratki sažetak na engleskom jeziku (*A short description of the Book*) – (str. 413.-417.), te sadržaj (str. 419.-435.) – autor u šesnaest poglavlja progresivno razvija zadanu temu. Prvo poglavlje, »Povijesne knjige i 'Raniji proroci'« (str. 11.-19.) svojevrсно je uvod u djelo, a drugo poglavlje »Deuteronomistička povijest« (str. 21.-32.) donosi nastanak spomenute teorije i suvremene pravce istraživanja. Nakon ova dva poglavlja autor obrađuje pojedine biblijske knjige, slijedeći uobičajeni redoslijed u katoličkim izdanjima Biblije. Treće poglavlje obrađuje »Knjigu o Jošui« (str. 33.-55.). U četiri sukcesivna dijela (Uvod, Struktura i sadržaj, Nastanak i Teologija) autor detaljno uvodi u sadržaj i problematiku

knjige i vremena koje knjiga opisuje. Na ovo treće poglavlje autor u četvrtom poglavlju (str. 57.-68.) nadovezuje mnogo diskutiranu temu »Povijesni kontekst Izraelova ulaska u Kanaan«, donoseći relevantne povijesne i arheološke činjenice, te razna tumačenja Izraelova ulaska u Kanaan (ukupno četiri tumačenja). Peto poglavlje govori o Knjizi o sudcima (str. 69.-94.). Autor slijedi, kao i u uvodu u Knjigu o Jošui, već spomenutu četverodijelnu shemu obrađujući svih dvanaest likova sudaca, koje donosi biblijski tekst, završavajući s teologijom ovoga spisa. Šesto poglavlje (str. 95.-115.) govori o Knjizi o Rut, čija je posebnost da je jedan od pet svitaka, »megillot«, u hebrejskoj Bibliji te vrlo važan tekst u židovskoj liturgiji. Sedmo poglavlje (str. 117.-149.) donosi Samuelove knjige, koje su obrađene zajedno, jer je podjela na Prvu i Drugu knjigu o Samuelu, iako vrlo stara (zabilježena u hebrejskim rukopisima u Kumranu), ipak malo artificijelna. Knjige o Samuelu donose nastanak monarhije, opis pogibije Šaula, te završavaju dodatcima na kraju 2 Sam. U osmom poglavlju autor donosi Knjige o kraljevima (str. 151.-208.) koje obrađuju povijesni period od vremena Davidova nasljednika Salomona do propasti Južnoga kraljevstva, Jude, 586. g. pr. Kr., tj. razdoblje od oko četiri stotine godina. Kratko deveto poglavlje (str. 209.-218.) govori o »Razdoblju babilonskoga sužanjstva«, koje nije sustavno obrađeno ni u jednom biblijskom spisu, nego o tom nalazimo informacije u Jr, Ez, Deuterokanonskim i nekim psalmima. U ovom se